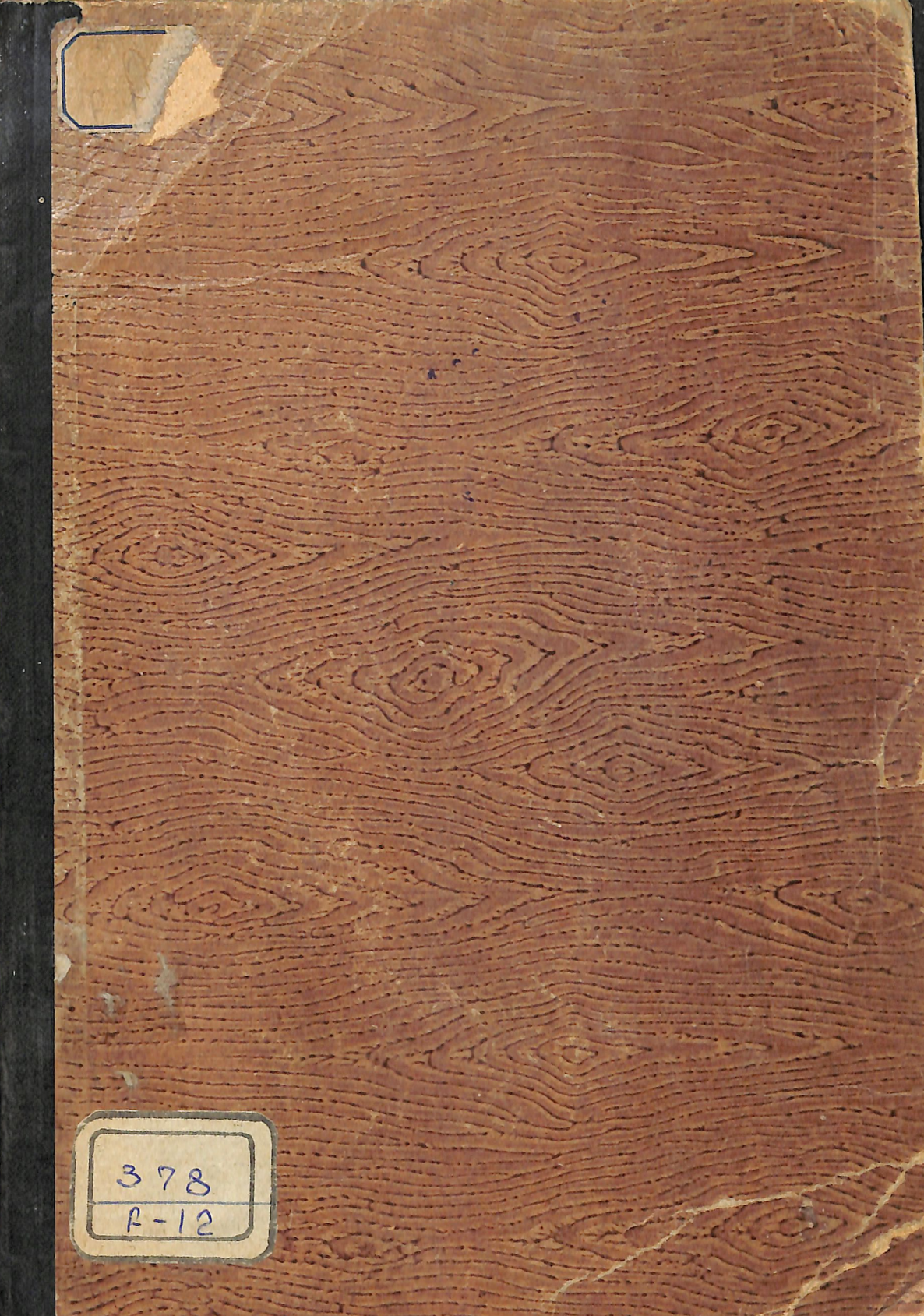

378

P-12

26.02.2013

378
P-12
W

416

0120-10

54
ՀԵՒՈՆ ԲԱԲԱՅԵԱՆ.

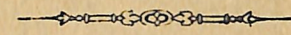
340
1772-60

**ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱՅՈՒՄ**

F-

1003
14477

ՀՐԾՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիզի ժողովրդական համալսարանների վարչություն

ТИФЛИСЬ.

Типографія „Экономія“ Ав. Мугдусіакопова съ С-ми
Больш. Ванск. ул. д. № 3—5

1908.

Ժողովրդական Համալսարանները ԵՐԹՊԱՅՈՒՄ.

«Ես ցանկանում եմ, որ գիտություններով պարա-
պող մարդկանց թիվը յառաճուն դառնալը, որպէս
զի գիտությունը՝ այդ թանկագին մարգարիտը
տարածւելը համալսարանի պատերից դուրս և նրա
փայլը լուսաւորէր այն մարդկանց ուղին, որոնք
քայլում են տգիտութեան մութ ճանապարհներով»:

Անգլիական ժող. համալսարանի հիմնադիր-
ներից մէկը.

Տասը տարի հազիւ է անցել այն ժամանակից, երբ ժո-
ղովրդական համալսարանների գաղափարն անգամ անծա-
նօթ էր Գերմանիային, բայց այսօր բանաստեղծների և
փիլիսոփաների հայրենիքը, իր ժողովրդական մասսայի
կրթութեան մակերեւոյթը բարձրացնող այդ իսկական հիմ-
նարկութիւններով կարող է պարծենալ և նոյն իսկ մրցել
իր հարեան մի քանի կուլտուրական երկիրների հետ: 57¹/₂
միլիօն ազգաբնակչութիւն ունեցող Գերմանիան ներկայումս
ունի մօտ 45 ժողովրդական համալսարաններ (Volksuniver-
sitäten), որոնք գլխաւորապէս գտնւում են Գերմանիայի մեծ
և համալսարանական քաղաքներում, և չի անցնիլ մի տասը
տարի էլ, երբ Գերմանիայի զրեթէ իւրաքանչիւր
միջնակարգ քաղաք կունենայ իր յատուկ ժողովրդական
համալսարանը, որովհետեւ այժմ գերմանական հասարակա-
կան կարծիքն և մամուլը եռանդուն կերպով զբաղւած են
վերոյիշեալ հարցով և աշխատում են ժողովրդական հա-
մալսարանը գերմանական իւրաքանչիւր քաղաքի սեպհա-
կանութիւնը զարձնել:

Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ ժողովրդ-
ական համալսարանների գաղափարը սկսել է հետզհետէ
ժողովրդականանալ և հայերիս մէջ և վերոյիշեալ կրթական
հիմնարկութիւնը արգէն հաստատւել է Թիֆլիզում և Բաթու-
մում, ներկայ գրքոյկով մենք կաշխատենք ծանօթացնել

Եւրօպայի մի քանի երկիրների ժողովրդական համալսարանների կուլտուրական նշանակութեան, նպատակի, կազմակերպութեան և զարգացման հետ:

Սկսենք Դանիայից:

Դանիայի ժողովրդական կամ գիւղական համալսարանները, որոնք առաջին տեսակը կամ տիպն են կազմում, իրանց ծագմամբ և տարածմամբ պարտական են դանիացի յայտնի պատմաբան, բանաստեղծ և եպիսկոպոս Սելմերին Գրունդվիգին, որ իր հայրենակից Քոլդի հետ միասին 1844 թ. հիմնեց առաջին գիւղական համալսարանը Դանիայում: Գրունդվիգն իր մանկավարժական աշխարհայեցողութիւնն և սկզբունքը գործադրեց և քարոզեց գլխաւորապէս Դանիայի ժողովրդական համալսարաններում: Նրա կարծիքով իւրաքանչիւր անհատ ոչ թէ իր մանկական, այլ երիտասարդական հասակում (18—30) պէտք է ձեռք բերի ուսումնարանական կրթութիւնը, որովհետեւ երիտասարդների երեւակայութեան գործունէութիւնը աւելի կենդանի և որ ամենից գլխաւորն է, երիտասարդական հասակում իւրաքանչիւր անհատ աչքի է ընկնում իր ստեղծագործական ընդունակութեամբ, որի շնորհիւ նա սովորածը ինքնուրոյն կերպով մշակում և իր մտաւոր սեպհականութիւնն է զարնում: Նրա կարծիքով անարդար է այն հանգամանքը, երբ մտաւորապէս դեռ չը հասունացած մանուկներին ծանրաբեռնում են ուսումնարանական իմաստութեամբ: Մտնուկը մինչև 12 տարեկան դառնալը պէտք է միայն իմանալ գրել, կարդալ և հաշուել, համառօտ կերպով ծանօթանալ իր հայրենիքի պատմութեան գլխաւոր դէպքերի հետ, գաղափար կազմի ինչպէս իր հայրենի երկրի, այնպէս էլ օտար երկրների բնութեան բնորոշ յատկութիւնների մասին: Դանիայի ժողովրդական առաջին համալսարանի հիմնադիր Գրունդվիգը բոլորովին հակառակ էր այն բանին, երբ փոքր հասակում մանուկներին ծանրաբեռնում են թէ կրօնական և թէ ուրիշ անհասկանալի խրթին խնդիրներով: Նա աւելի սպաստակալարմար էր համարում վերոյիշեալ խնդիրներով զբաղելը վերապահել երիտասարդական հասակին, երբ անհատների մէջ արդէն զարգացած է ինքնագիտակցութիւնը, որի շնորհիւ միայն կարելի է ձեռք բերել ինքնուրոյն աշխարհայեցողութիւն և իրանց լսածները եսթարկել սեպհական դատողութեան և քննադատութեան:

Գրունդվիգի վերոյիշեալ կարծիքը՝ մանկավարժական սխտեմը նոր չէր: Նրանից դեռ մօտ 40 տարի առաջ այդ կարծիքը մի քանի ականաւոր մանկավարժներ և գիտնականներ արդէն դուրս էին բերել կրթական հարցի հրապարակը: Բայց Գրունդվիգի գլխաւոր ծառայութիւնը կաշանում է նրանում, որ նա այդ աշխարհայեցողութիւնը կամ կարծիքը իրականացրեց և գործադրեց դանիական ամբողջ ժողովրդի համար: Նրա գլխաւոր նպատակներից մէկն էլ այն էր, որ նա ցանկանում էր երիտասարդութեան ընդհանուր կրթութեամբ նպաստել իր ժողովրդի քաղաքական հասունութեան, իսկ վերջին նպատակին հասնելու համար, նրա կարծիքով, մայրենի լեզուն, գրականութիւնը և պատմութիւնն ամենագլխաւոր առարկաներն են կազմում:

1844 թ. Իւթլանդիա թերակղզու վրայ գտնուող Ռիոդգինգ փոքրիկ քաղաքում բացեց Դանիայի առաջին ժողովրդական համալսարանը, որ բաւական դժւարութիւնների դէմ մաքառելուց յետոյ վերջապէս հասաւ այն ծագած դրութեան, որի մէջ նա ներկայումս է գտնում: Այդ նախանձելի դրութեան և կենսունակութեան շատ նպաստեց Գրունդվիգի ընկեր Ք. Քոլդը, որ կարճ ժամանակի ընթացքում ժողովրդական աղքատ և տղետ մասսայի մէջ կարողացաւ շօշափելի հետաքրքրութիւն զարթեցնել դէպի ժողովրդական համալսարանը: Նա մինչև անգամ հանրակրթական կուրսեր հիմնեց և կանանց համար: Բայց Դանիայի ժողովրդական համալսարանները սկսեցին զգալի յառաջադիմութիւն անել և ծաղկել միայն 1864 թ.: Մինչև այդ թւականը $2\frac{1}{2}$ միլիօն ազգաբնակչութիւն ունեցող Դանիան ուներ միայն 7 ժողովրդական կամ գիւղական համալսարան, 1870 թ. 30 համալսարան. իսկ ներկայումս, երբ Դանիայի ազգաբնակչութիւնը $2\frac{1}{2}$ միլիօնից չէ աւելացել, ունի 70-ից աւելի ժողովրդական համալսարաններ: Ամեն տարի կրթական այդ հիմնարկութիւնները այցելում են մօտ 5—6,000 մարդիկ, իսկ մինչև այժմ բոլորը միասին այցելել են մօտ 150—250,000 հոգի: Վերոյիշեալ թւերից շատ պարզ երեւում է, թէ Դանիան իր ժողովրդական համալսարաններով կուլտուրական որպիսի բարձրութեան վրայ է կանգնած: Այդ տեսակէտից փոքրիկ Դանիայից օրինակ վերցրին նրա հարեւան մի քանի երկիրներ. օր. 1864 թ.-ից յետոյ Նորվեգիայում և Զվեդիայում երեւան եկան ժողովրդական առաջին համալսարանները, որոնց

ծրագիրն ու կազմակերպութիւնը բոլորովին նման էր դանիականին: Ֆինլանդիայում էլ ներկայումս գոյութիւն ունեն 10 այդպիսի գիւղական համալսարաններ և այլն:

Դանիայի ժողովրդական համալսարանները այցելում են գրեթէ բացառապէս գիւղացիները և հէնց այդ է գլխաւոր պատճառը, որ այդ բոլոր համալսարանները յարմարեցրուած են գիւղական ազգաբնակութեան կարիքներին և պահանջներին: Ժողովրդական համալսարանները մեծ մասամբ գտնւում են գիւղերում և ունեն սեպհական շինութիւններ: Իւրաքանչիւր շինութիւն սովորաբար բաղկացած է երկու դահլիճներից դասախօսութիւնների համար, մարմնամարզարանից, գրադարանից, ընթերցարանից, մի շատ մեծ ճաշարանից, համալսարանի վերատեսչի մասնաւոր և սովորողների ընդհանուր բնակարաններից:

Այդ համալսարանի գլխաւոր սկզբունքներից մէկն էլ այն է, որ համալսարան այցելողները ոչ միայն տեսական տեղեկութիւններ ձեռք բերեն, այլ և սովորեն յարգել ընտանեկան—բարոյական կեանքը, ազգային գիտակցութեան և սեպհական արժանաւորութեան զգացմունքը: Դրա համար ունկնդիրները ապրում են համալսարանում, ամեն օր յարաբերութիւն ունեն դասախօսների, նամանաւանդ վերատեսչի ընտանիքի հետ, ճաշում են միասին, իսկ ազատ ժամերը միասին անց են կացնում համալսարանի ընթերցարանում կամ հիւրանոցում: Ժողովրդական համալսարանի իւրաքանչիւր դասընթացը տեւում է վեց ամիս: Ամեն օր այցելուները լսում են միջին թուով 6 դասախօսութիւններ, որոնց հետեւում են գործնական աշխատանքներ, օր. տղամարդկանց համար գիւղատնտեսութիւն, կաթնատնտեսութիւն, հաշւապահութիւն, փայտահատութիւն և այլն, իսկ կանանց համար՝ կար ու ձեւ, հիւսել, մանել և այլն: Տղամարդկանց կուրսը տեւում է ձմեռային հինգ ամիսները, իսկ կանանցը՝ ամառային 4 ամիսները: Ժողովրդական համալսարան այցելող ունեւորները սովորաբար վճարում են ամսեկան մօտ 15 բուլլի թէ՛ ապրուստի և թէ՛ դասախօսութիւնների համար: Համալսարաններում աւանդում են հետեւեալ առարկաները՝ դանիական լեզու, գրականութիւն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, իրաւաբանութիւն, քաղաքատնտեսութիւն, վիճակագրութիւն, կրօնի փիլիսոփայութիւն և այլն, իսկ բնական և առողջապահական գիտութիւններից՝ բժշկութիւն, առողջապահութիւն,

բուսաբանութիւն, կենդանաբանութիւն, քիմիա, բնախօսութիւն, մարդակազմութիւն, աստղաբաշխութիւն և այլն:

Ամենաշատ ժամանակը սովորաբար գործադրում են պատմութեան համար և անցնում են ոչ թէ պատերազմների, զօրավարների և թւականների պատմութիւն, այլ պատմական նշանաւոր երեւոյթների պատճառներն ու ազդեցութիւնն են քննում, համեմատում են պատմական շրջանները միմեանց հետ և գլխաւորապէս զբաղւում են պատմական այն անձնաւորութիւններով, որոնք ունկնդիրների մէջ զարթեցնում են վեհի, ազնւութեան և ճշմարտութեան զգացմունքը:

Ամեն օր երեք ժամ յաջորդական դասախօսութիւններից յետոյ լինում է չորրորդ քննական կամ փորձնական դասախօսութիւնը: Այդ ժամին դասախօս-ուսուցիչները քննում են, թէ լսողները որքան են հասկացել իրանց դասախօսութիւնից, իսկ լսողները իրանց համար մութ մնացած գանազան հարցերի մասին լրացուցիչ և պարզաբանող տեղեկութիւններ են ստանում: Դասախօսներն իրանց գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձնում են այն բանի վերայ, որ սովորողները ստանան ամբողջական և հիմնաւոր կրթութիւն՝ գործական և հասարակական կեանքի մէջ զինւած լինելու համար: Դանիայի ժողովրդական համալսարաններում չեն սովորում քննութեան համար, ապացոյց որ սովորողներն իրանց դասընթացը աւարտելուց յետոյ վկայականներ չեն ստանում: Ամեն ինչ կեանքի համար է նշանակուած: Ամեն շաբաթուայ երկու երեկոները սովորաբար նւիրում են ընդհանուր գրուցաբանութեան և վիճարանութեան, որոնք համալսարաններում սովորողների մտաւոր զարգացմանը շատ են նպաստում:

Դանիայի ժողովրդական համալսարանների գլխաւոր նպատակն է պարտաճանաչ և գիտակից քաղաքացիներ պատրաստել: Կրթական վերոյիշեալ հիմնարկութիւններում կրօնի դաստատութիւն, բառիս իսկական նշանակութեամբ, գոյութիւն չունի: Ամեն առաւօտ ունկնդիրները համառօտ աղօթում են, կիւրակի օրը եկեղեցում քարոզ է լինում, իսկ համալսարանների մեծ մասում երբեմն մեկնաբանում են Նոր-Վտակարանից մի քանի կարեւոր կէտեր: Վերջին երեւոյթը զարմանալի է նրա համար, որ ժողովրդական համալսարանների հիմնադիրը մի հոգեւորական՝ եպիսկոպոս Գրունդվիգն էր: Վերջինիս սկզբունքը հետեւեալն էր.

«Մարդ ոչ թէ շատ պէտք է խօսի կրօնի մասին, այլ պէտք է աշխատի կրօնական հոգով ապրելու»: Գրունդիզն երիտասարդներից պահանջում էր աւելի շուտ կրօնական տրամադրութիւն, քան թէ կրօնական շատախօսութիւն և իմաստութիւն: Հէնց այդ տեսակէտից ժողովրդական համալսարանները մեծ ծառայութիւն են մատուցել և իրանց սաների մեծամասնութիւնից պատրաստել են հասարակական, ընկերական և ազգայնական բնագոյններով օժտուած անհատներ: Ժողովրդական համալսարանների միջնորդը մարութ և առողջ է, ամենուրեք տիրում է սէր և ընկերական զգացմունք: Իրանց իղեալները կորցրած երիտասարդները այնտեղ վերստին գտնում են: Վատ և բացասական յատկութիւնների վարձպան համար վերոյիշեալ հիմնարկութիւններում հոգ չը կայ, որովհետեւ դասախօս-ուսուցիչները ոչ թէ սովորական մահկանացուներ են, այլ մեծ մասամբ գաղափարական, անձնագործ և իրանց ժողովրդի բարեկեցութեան համար նախանձախնդիր անհատներ, որոնք օժտուած են իղեալական ձգտումներով և հակումներով: Եթէ ուսուցիչներն վերոյիշեալ յատկութիւններով չեն օժտուած և հասարակական կեանքում ցոյց չեն տուել իրանց բարոյական տոկոսութիւնն ու եռանդը, այն ժամանակ նրանք չեն կարող դասախօսի պաշտօն ստանալ ժողովրդական համալսարաններում:

Վերջին հիմնարկութիւններից դուրս եկող երիտասարդները կեանքի մէջ մտնելով, աշխատում են իրականացնել այն իղեալները, որ նրանք ստացել են սովորելու ժամանակ: Այժմ նրանք զինուած են նախանձելի մտաւոր պաշարով, ունեն աւելի զրական և գիտական աշխարհատող հասարակութեան ժամանակակից կարեւոր և բազմակողմանի պահանջները, մի խօսքով դարձել են այդ հասարակութեան կարեկից և ցանկալի անդամները և աշխատում են նպաստել նրա բնութանուր բարեկեցութեանը:

Դանիայի ժողովրդական համալսարանները իրանց գոյութիւնը պահպանում են ամենից առաջ համալսարանների նիւթական նւէրներով, համալսարանականների թոշակներով և կառավարութեան նպաստով: Վերջինս նիւթականապէս նպաստելով ժողովրդական համալսարաններին, բոլորովին

չէ միջամտում նրանց ներքին կազմակերպութեան և գործերի մէջ:

Անգլիայի ժողովրդական համալսարանները, որոնք իրանց ծրարութիւն և եղանակներով թափափաքում են դանիականից, կազմում են ժողովրդական համալսարանների երկրորդ տեսակը կամ տիպը: Մեզանից մօտ 35 տարի առաջ Անգլիայում սկսեց ժողովրդի ստորին դասակարգերի մէջ համալսարանական կրթութիւն տալու շարժումը: Այդ շարժման գլխաւոր հետեւները եղաւ անգլիական առաջին ժողովրդական համալսարանի հիմնարկութիւնը, որ սկսեց պատահական դասախօսութիւններով: Ժողովրդական համալսարանները սկիզբ առան Անգլիայում 1873 թ. յետոյ, ի նկատի չունեն գործնական նպատակներ, այլ աշխատում են գիտութիւնը ժողովրդականացնել:

Անգլիայում ժողովրդական համալսարանները կամ բարձրագոյն դպրոցները գտնւում են զրեթէ միայն մեծ և միջին քաղաքներում և հիմնւած են ոչ թէ մասնաւոր մարդկանց կամ բնկերութիւնների նախաձեռնութեամբ, ինչպէս Դանիայում, այլ իրանց ծագմամբ գլխաւորապէս պարտական են կրթական կենտրոնական մի քանի վարչութիւնների: Քեմբրիջի, Օքսֆորդի, Մանչեսթրի (Վիկտորիա) համալսարանները և Լոնդոնի կրթական մեծ բնկերութիւններն են ներկայացնում այն գլխաւոր կենդրոնները, որոնք 28 միլիոն սպարաւորութիւն ունեցող Անգլիայում կազմակերպում են ժողովրդական սիւսեմատիկական դասախօսութիւններ: Այդ 4 գլխաւոր կենտրոններն են ետաւաւորում անգլիական ժողովրդական համալսարանների սիւսեմական և վարչական գործերը, նրանք են որոշում աւանդելիք առարեաները, նշանակում դասախօսներին և նրանք նիւթական վարձարութեան քանակը: Այդ 4 գլխաւոր կրթական կենտրոններին բարոյապէս և նիւթականապէս օգնում են Անգլիայի բազմաթիւ քաղաքներում գտնուող դրանք ճիւղերը: Ժողովրդական համալսարանների դասախօսները սովորաբար շրջող կամ թափառական ուսուցիչներ են, որոնք բազկացած են ոչ միայն համալսարանների ուսուցչապետներից և դոցենտներից, այլ և շատ անգամ մասնաւոր անհատներից, որոնք աչքի են ընկնում համալսարանական կրթութեամբ և բնականուր զարգացմամբ: Այդ դասախօսները շատ անգամ

ահագին տարածութիւններ են անցնում, որպէս զի նշանակուած դասախօսութիւնները որոշուած տեղերում կարդան: Դասախօսութիւնների նիւթերը բազմակողմանի և բազմաբովանդակ են լինում, սովորաբար գիտութեան գրեթէ բոլոր ճիւղերից: Նրանք յարմարեցրած են տեղի և ազգաբնակչութեան պահանջների և պայմանների հետ: Օր. 1901 թ. միայն Քեմբրիջը և Օքսֆորդը Անգլիայի զանազան տեղերում կազմակերպել են բնական գիտութիւններից 265 դասախօսութիւններ, գրականութիւնից և գեղարվեստից 146 դաս., քաղաքատնտեսութիւնից և նրա օժանդակ մի քանի գիտութիւններից 217 դաս. և այլն: Սմենաքիչ դասախօսութիւններ են կարգացել փիլիսոփայութեան, կրօնի և մանկավարժութեան մասին: Բացի վերոյիշեալ տեսական գիտութիւններից, անգլիական ժողովրդական համալսարաններում մեծ ուշադրութիւն են դարձնում և գործնական գիտութիւնների վրայ, որոնք կեանքի և գոյութեան համար շատ անհրաժեշտ են:

Ժողովրդական համալսարաններ կազմակերպող անգլիական 4 գլխաւոր կենտրոնները հիմնել են զանազաբաղադրանքներում և բազմաթիւ զբաղաբաններ, որոնք պարունակում են իրանց մէջ գիտութեան բոլոր ճիւղերի վերաբերեալ ժողովրդական ամենատարրական հրատարակութիւնները բազմաթիւ օրինակներով, որպէս զի համալսարանների ունկրնդիրները կարողանան զբանցից նպատակայարմար կերպով օգտուել: Անգլիական ժողովրդական համալսարանները տարբերում են դանիական տիպից նրանով, որ անգլիականում յտոնները իրանց ցանկացած դասընթացները աւարտելուց յետոյ պարտաւոր են քննութեան ենթարկուել գործնական կեանքի համար վկայականներ ստանալու: Եւ ընդհանրութիւնները պատիւ կրեւէին նոյն իսկ իսկական համալսարանների ուսանողներին: Սա մի շատ լաւ ապացոյց է, որ անգլիական ժողովրդական համալսարաններ յաճախողները զուարճութեան համար չեն լսում, այլ իսկապէս բան սովորելու համար: Անգլիայում էլ ժողովրդական համալսարանները իրանց գոյութիւնը պահպանում են 4 կենտրոնների, կրթական գանազան ընկերութիւնների, կառավարութեան և մասնաւոր բարեգործ անհատների զբաղական նուէրներով:

Հետաքրքիր է այստեղ լիշել և այն փաստը, որ անգլիական կառավարութիւնը իր դրամական նպաստը

ժողովրդական համալսարաններին տալիս է ոգելից խմիչքների համար սահմանուած մարսերից, այն է տարեկան մօտ 7½ միլիօն բուրլու չափ: Բայց չը պէտք է մոռանալ նաև այն հանգամանքի վրայ շեշտելու, որ ժողովրդական համալսարանների գործը երբեմն կազում է Անգլիայում, որովհետեւ կառավարութիւնը նիւթականապէս քիչ է նպաստում գործին, իսկ 4 գլխաւոր կենտրոնները երբեմն չեն կարողանում ծածկել իրանց բոլոր ծախքերը և զբա համար ստիպուած են լինում շատ անգամ գանազան տեղերում զաղարեցնել դասախօսութիւնները: Բայց բարեբաղդաբար անցեալ տարուանից ի վեր անգլիական կառավարութիւնը սկսել է նիւթական աւելի խոշոր նպաստներով մասնակցել ժողովրդական համալսարանների օգտակար գործին: Անգլիական ժողովրդական համալսարանների տիպը ժամանակի ընթացքում տարածուել է Եւրոպայի մի քանի երկրներում օր. Աւստրո-Ունգարիայում, Ֆրանսիայում և այլն, բայց այդ սխտեմը վերջին երկրներում դեռ եւս չէ տուել կուլտուրական այն արդիւնքները, ինչպէս որ Անգլիայում:

Վերջապէս Գերմանիայի ժողովրդական համալսարանները ներկայացնում են այդ օրինակ հիմնարկութիւնների երրորդ բնորոշ տեսակը կամ տիպը: Եթէ ի նկատի ունենանք գերման ժողովրդի բարձրագոյն կրթութեան հարցով զբաղուած մի քանի գիտնականների այն ճիշտ կարծիքը, իբր թէ քաղաքակրթուած Գերմանիան իր ժողովրդական համալսարաններով բաւական պատուաւոր տեղ է բռնում Եւրոպական միւս երկրների շարքում, այն ժամանակ մենք սխալուած և մեղանշած չենք լինի իրականութեան դէմ: Ճիշտ է Գերմանիայում հասարակական կարծիքը աւելի ուշ է սկսել զբաղուել ժողովրդական համալսարանների հարցով, բայց այնուամենայնիւ նա վերջին տասնամեակում կուլտուրական այնպիսի շարժում է առաջ բերել յօգուտ ժողովրդական մասսայի բնդհանուր և բարձրագոյն կրթութեան և բոլորովին անկախ կերպով գլուխ է բերել ժողովրդական այնպիսի համալսարաններ, որոնք օրինակի տեղ կարող են ծառայել նրա հարեւան երկրների համար:

Որ ժողովրդական համալսարանների երրորդ տիպը ներկայացնում է գերմանականը, այդ բանին իբրեւ բնորոշ օրինակ է ծառայում Բերլինի Հոմբոլդեան ակադե-

միան կամ ժողովրդական առաջին համալսարանը, որ հիմնուեց 1878 թ. Հումբոլդ հռչակաւոր գիտնականի և նշանաւոր հրապարակախօս Ռիկէրտի նախաձեռնութեամբ: Գերմանական և անգլիական ժողովրդական համալսարանները մէջ բացի միմեանց հետ տարբեր գծերից, ունեն և նմանութիւններ ըստ իրանց նպատակի և մեթոդի և այդ հանգամանքը զլրատւումով և կարելի է բացատրել կուլտուրաների այն նմանութեամբ, որ յատուկ է թէ Անգլիային և թէ Գերմանիային, նամանաւանդ եթէ քի սկստի ունենանք վերոյիշեալ երկու երկրների տնտեսական և արդիւնաբերական նոյնանման պայմանները:

Ինչեւ գերմանական համալսարանները զեռ եւս մուտք չեն գործել գիւղական ազգաբնակչութեան մէջ և ծառայում են զլրատւումով և քաղաքների ազգաբնակչութեան համար, բայց այնուամենայն ոչ մի երկրի այնքան աչքի չէ ընկնում իր ժողովրդական համալսարանների բազմակողմանի, բազմաբովանդակ և սիստեմատիկ ծրագրով, որքան Գերմանիայում ներկայումս գոյութիւն ունեցող ժողովրդական համալսարանները, նամանաւանդ Բերլինի Հումբոլդեան ակադեմիա: Օր., այն ինչ 1898-1900 թ. 4 միլիոն ազգաբնակչութիւն ունեցող Լոնդոնում կարգացուել են 162 շարք կամ ցիկլուս դասախօսութիւններ, Վրէննայում 57, Բուրլիում կարգացուել են 218 ցիկլուս դասախօսութիւններ:

Բայց գերմանական ժողովրդական համալսարաններում տիրում է ճանաչողական ազատութիւնը, այսինքն լսողները իրանց հետաքրքրող դասընթացները լսելուց յետոյ պարտադիր չեն քննութեան ենթարկուելու, ինչպէս անգլիականում, և բացի դրանից, փորձնականը վերոյիշեալ հիմնարկութիւններում ցանկալի կերպով յարգուած չէ, ինչպէս որ դանիական ժողովրդական համալսարաններում: Սրանց պարզ արեւում է, որ գերմանական ժողովրդական համալսարաններում տիրապետողը աւելի տեսական տեղեկութիւններն են: Վերելում շեշտեցիւք, որ գերմանական ժողովրդական համալսարանների համար բնորոշ տիպը ներկայացնում է Հումբոլդի ակադեմիան, որ միւսների հետ համեմատած աչքի է ընկնում իր լսողների մեծ քանակութեամբ և նրանց դէպի ընդհանուր կրթութիւնը տաժած եռանդով: Վիճակագրական տեղեկութիւնները պարզ ցոյց են տալիս, թէ վերոյիշեալ ակադեմիան հետզ-

հետէ ինչպիսի հսկայական քայլերով է յառաջագիւնել: Օր. այն ինչ 1881-82 թ. այնտեղ լսողների թիւը 536 էր, 1900-1901 թ. դրանց թիւը հասաւ 10,146-ի: Այդ ակադեմիայի կամ ժողովրդական համալսարանի վարչութիւնը ամեն ջանք գործ է դնում, որպէս զի այնտեղ լսողների թիւը երկու սեռից էլ հաւասար լինի և բացի դրանից, ժողովրդական գրեթէ բոլոր շրջաններից էլ մասնակցեն իր դասախօսութիւններին: Եւ յիշուի, նա կարողացել է հասնել իր նպատակին. այնտեղ լսում են թէ երկու սեռից և թէ վաճառականներ, բանուորներ, զանազան պաշտօնեաներ, ուսուցիչներ, ծառայողներ և այլն, ինչպէս որ մենք մի անգամ առիթ ունեցանք անձամբ տեսնելու: Հումբոլդեան ակադեմիայում դասախօսութիւններին մասնակցել են ոչ միայն ժողովրդի բոլոր դասակարգերը, այլ և, որ ամենազլխաւորն է, ինչպէս մինչեւ այժմ հրատարակուած վիճակագրական տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, ժողովրդի ամենաբազմանգամ տարբեր արհեստաւորները և բանուորները, որոնք ամենից մեծ կարիք ունեն բարձրագոյն և ընդհանուր կրթութիւն ստանալու: Այդ հանգամանքը կարելի է բացատրել և նրանով, որ դասախօսութիւնների հասար իւրաքանչիւր լսող ամեն մի քառորդ տարուայ համար վճարում է միայն 3 մարկ կամ 1½ բուրլի: Վերոյիշեալ ժողովրդական համալսարանում լսողների գրեթէ կէսը կազմում են օրավարձով ապրող մարդիկ: Մինչեւ այժմ եղած փորձը ցոյց է տուել, որ արհեստաւորներն ու բանուորները աւելի մեծ քանակութեամբ և եռանդով կ'աչցելեն ժողովրդական համալսարանները, եթէ նրանք իրանց տրամադրութեան տակ աւելի շատ ազատ ժամանակ ունենան. բայց չէ որ նրանք օրուայ մեծ մասը պէտք է աշխատեն հարուստների համար, որպէս զի իրանց թշուառ գոյութիւնը պահպանելու համար բաւարար օրավարձ ստանան: Իրա համար է, որ գերմանական ժողովրդական համալսարանների զարգացման նպաստող նշանաւորը գործիչներ վաղուց ի վեր սկսել են հասարակական կռիւներում պրոպագանդա բանուորների աշխատանքի ժամանակը կրճատելու, որպէս զի նրանք կարողանան աւելի նպատակայարմար կերպով օգտուել գիտութեան բարիքներից:

Իրանց կազմակերպութեամբ գերմանական ժողովրդական համալսարանները բոլորովին տարբերում են անգլիա-

կան տիպից նրանով, որ նրանք ոչ թէ համարուում են Գերմանիայում վաղուց գոյութիւն ունեցող տէրունական համալսարանների յաւելուածները, այլ բոլորովին անկախ հիմնարկութիւններ են ներկայացնում, որոնք իրանց ծագումով պարտական են ժողովրդական մասսայի կամ ամբոխի բարձրագոյն կրթութեան գործով հետաքրքրուող բոլոր մարդկանց: Կրթական այդ հիմնարկութիւնները իրանց գոյութիւնը գլխաւորապէս պահպանում են քաղաքային ինքնավարութիւնների, կրթական և բանւորական զանազան ընկերութիւնների, գերմանական միացեալ տէրութիւնների և մասամբ էլ ունկընդիւնների տուած նիւթական նպաստներով: Գերմանիայի գրեթէ իւրաքանչիւր աշքի բնկնող քաղաքում գոյութիւն ունի մի ընկերութիւն, որի անունն է «Ժողովրդի բարձրագոյն կրթութեան համար հոգացող ընկերութիւն» և որի վրայ է գլխաւորապէս ծանրաբեռնուած ժողովրդական համալսարանների կազմակերպութեան հոգսը: Այդ ընկերութեան կարող են անվամբ գրուել գերմանական ազգաբնակչութեան բոլոր դասակարգերից և կուսակցութիւններից մարդիկ և դրա հետ կարող են միանալ ամեն տեսակ ընկերութիւններ և հաստատութիւններ իրանց տարեկան որոշ անդամավճարներով: «Ժողովրդի բարձրագոյն կրթութեան համար հոգացող ընկերութիւն» է կազմում և որոշում ժողովրդական համալսարանների ուսման ծրագիրը և վերջինս իրագործելու համար Գերմանիայի զանազան տեղերից հրաւրում գիտնական ոչժեր՝ դասախօսներ և երբեմն էլ նրանց նիւթական վարձատրութիւնը նշանակում: Ընկերութիւնը դասախօսող գիտնականների վերաբերմամբ խիստ ընտրութիւն է անում: Նրանցից պահանջում է հոետորական ընդունակութիւն և պատրաստութիւն: Այդ դասախօսները նշանակում են Գերմանիայի զանազան համալսարանների և ինստիտուտների ուսուցչապետներից, պրիվատ—դոցենտներից և ասսիստենտներից, գիմնազիանների և ըէալական դպրոցների ուսուցչապետներից և աւագ ուսուցիչներից տէրունական պաշտօնեաներից՝ դատաւորներից և այլն, յաճախ էլ մասնաւոր գիտնականներից և հասարակական զանազան գործիչներից: Բացի գիտնական պաշարից և հոետորական ընդունակութիւնից, դասախօսներից պահանջում է նա և անկեղծ ցանկութիւն և իղէալական վերաբերմունք դէպի իրանց ստանձնած պատասխանատու և

գաղափարական պաշտօնը: Կարիէրիստ և ոգեւորելու ընդունակութիւնից զուրկ դասախօսները սովորաբար տեղ չեն գտնում գերմանական ժողովրդական համալսարաններում: Այդ դասախօսների մի զգալի տոկոսը շատ անգամ առանց նիւթական որեւէ վարձատրութեան է ծառայում ժողովրդական համալսարաններում, ցանկանալով միայն իր կողմից նպաստել ժողովրդի բարձրագոյն կրթութեան զարգացման: Բայց չը նայելով այդ հանգամանքին, գերմանական զրէթէ բոլոր ժողովրդական համալսարանները սկզբունքով նիւթականապէս վարձատրում են իրանց դասախօսներին, որպէս զի նրանց վերաբերմամբ խստապահանջ լինին և ժողովրդի բարձրագոյն կրթութեան գործը յանուն ազգասիրութեան և ձրի ծառայութեան չը կաղայ:

Գերմանիայի ժողովրդական համալսարանները գլխաւորապէս գտնւում են առեւտրական ու արդիւնաբերական մեծ և խոշոր քաղաքներում և բացի դրանից տէրունական համալսարաններ ունեցող քաղաքներում: Օր., Գերմանիայի 21 համալսարանական քաղաքները ունեն միաժամանակ և իրանց ժողովրդական համալսարանները, որոնք միւս քաղաքների համալսարանների հետ համեմատած աւելի ծաղկած և բարեկարգ վիճակի մէջ են գտնւում, որովհետեւ դրանց դասախօսների ամենամեծ մասը բաղկացած է տէրունական համալսարանների ուսուցչապետներից, որոնց մեծ մասը ձրի է դասախօսում: Յիշենք օրինակի համար Բերլինի, Մինխէնի, Հայդելբերգի, Լայպցիգի, Տիւրինգէնի, Բրեսլաւի, Գրաէնի, Ենայի և այլն ժողովրդական համալսարանները, այն ինչ առեւտրական և արդիւնաբերական քաղաքներից միայն Համբուրգի, Մանհայմի, Կարլսրուէի, Փրանկֆուրտի (Մայնի վրայ), Քիօլնի, Ախէնի, Նիւրնբէրգի, Զաուտզարգի և այլն ժողովրդական համալսարաններն են աշքի ընկնում իրանց բարեկարգութեամբ և զարգացմամբ: Գերմանական ժողովրդական համալսարանների միակ և ամենապլխաւոր բացասական կողմը այն է, որ նրանք մեծ մասամբ անմատչելի են գիւղական և փոքրիկ քաղաքների ազգաբնակչութեան, մի բան, որով այժմ զբաղուած են գերմանական հասարակական կարծիքը ու մամուլը և սաստիկ պրօպագանդա են անում յօգուտ վերոյիշեալ ազգաբնակչութեան բարձրագոյն կրթութեան:

Այդ հարցը անցեալ տարիներում շատ անգամ նոյնիսկ գերմանական ռայխստագի քննութեան և խորհրդա-

ծութեան նիւթ է եղել և ապագայում հաւանօրէն դրական մտքով կը լուծուի յօգուտ եթէ ոչ զիւղական, զոնէ փոքրիկ քաղաքների ազգաբնակութեան, որովհետեւ գերմանական բողոքական կուսակցութիւններու շատերը վաղուց եկել են այն համոզմունքին, որ գերմանական տէրութիւնը պարտաւոր է իր գանձարանից աւելի խոշոր գումար բաց թողնել Գերմանիայի փոքրիկ քաղաքներում եւս ժողովրդական համայնարաններ հիմնելու: Բայց չը նույնիմ ցոյց, Գերմանիան իր ժողովրդական համայնարաններով կանգնած է իր դրութեան բարձրութեան միայն և օրինակի տեղ կարող է ծառայել առհասարակ այն բոլոր հարեւան երկիրների համար, որոնք չեն ցանկանում, որ ընդհանուր և բարձրագոյն կրթութիւնը իրանց ազգաբնակութեան միայն բարձր խաւերի սեպհականութիւնը լինի: Իւրաքանչիւր երկրում կուլտուրական և հասարակական նախաձեռնի կեանք ստեղծելու համար ամենից սուտ հարեւոր է այդ երկրի ժողովրդի բոլոր խաւերի կրթութեան մակերեւոյթը բարձրացնել, որովհետեւ «Կուլտուրան միայն այն ժամանակ կարող է իր դերը ցանկալի ներպով կատարել, երբ նա թափանցել է ժողովրդական բոլոր, նամանաւանդ ամենատուրին խաւերի մէջ», շատ ճիշտ ասել է մի անգամ Գերմանիայի ներկայ կայսր Վիլհելմ Բ:

Ժամանակ է արդէն, որ այդ ժող. համարաբանի գաղափարը ժողովրդականանայ և իրականանայ նաեւ Կովկասի ուրիշ քաղաքներում: Բարոյական մեծ պարտականութիւն ունեն Կովկասեան զանազան ինտելիգենտ-մասնագէտները հաւաքական ոյժով գիտութեան կարեւոր ճիւղերից ժողովրդական շատ գիւրամատչելի և սիստեմատիկ դասախօսութիւններ կազմակերպելու ժողովրդի կրթութեան և տեղական պահանջների համաձայն, որպէս զի ժողովրդի կարօտ խաւերը կառողանան գիտութեան գոնէ ամենատարրական բարիքները վայելել և քիչ շատ գիտակցաբար վերաբերուել դէպի իրանց հասարակական և անհատական պարտականութիւնները:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0237389

53 972